

QO‘QON XONLIGI RIVOJIDA AXSIKENT.

Ibraximov Barotjon Botirovich

Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti

Email: ibarotjon2404@gmail.com,

OrcID: <https://orcid.org/0009-0007-8946-7633>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21033449>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Axsikentning Qo‘qon xonligi davridagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda Axsikentning Farg‘ona vodiysidagi strategik mavqei hamda xonlik taraqqiyotiga qo‘shgan hissasi yoritiladi. Shuningdek, shaharning savdo, hunarmandchilik va dehqonchilik sohalaridagi ahamiyati ochib beriladi. Axsikentning ilm-fan va madaniyat rivojidagi o‘rni tarixiy manbalar asosida baholanadi. Tadqiqot natijasida Axsikent Qo‘qon xonligining muhim tarixiy va iqtisodiy tayanchlaridan biri bo‘lgani xulosasi chiqariladi.

Kalit so‘zlar: Axsikent, Qo‘qon xonligi, Farg‘ona vodiysi, siyosat, iqtisodiyot, madaniyat, savdo, hunarmandchilik, dehqonchilik, meros.

Аннотация: В данной статье анализируется роль Ахсикента в социально-политическом, экономическом и культурном развитии Кокандского ханства. Освещается стратегическое положение города в Ферганской долине и его вклад в развитие ханства. Особое внимание уделяется торговле, ремесленному производству и сельскому хозяйству Ахсикента. На основе исторических источников оценивается роль города в развитии науки и культуры. В результате исследования делается вывод о том, что Ахсикент являлся одной из важнейших историко-экономических опор Кокандского ханства.

Ключевые слова: Ахсикент, Кокандское ханство, Ферганская долина, политика, экономика, культура, торговля, ремесло, сельское хозяйство, наследие.

Abstract: This article analyzes the role of Akhsikent in the socio-political, economic, and cultural development of the Kokand Khanate. The study highlights the strategic position of the city in the Fergana Valley and its contribution to the prosperity of the Khanate. Special attention is given to trade, handicrafts, and agricultural activities in Akhsikent. The article also evaluates the city's role in the development of science and culture based on historical sources. The research concludes that Akhsikent was one of the most important historical and economic pillars of the Kokand Khanate.

Keywords: Akhsikent, Kokand Khanate, Fergana Valley, politics, economy, culture, trade, handicrafts, agriculture, heritage.

O‘zbekiston hududidagi qadimiy shaharlar orasida Axsikent alohida tarixiy mavqega ega. Ushbu shahar qadimdan Farg‘ona vodiysining siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazlaridan biri sifatida tanilgan. Axsikentning taraqqiyot bosqichlari keyinchalik shakllangan Qo‘qon xonligi tarixi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uning tarixiy tajribasi va iqtisodiy salohiyati xonlik rivojida muhim ahamiyat kasb etgan[1].

XVIII asr boshlarida tashkil topgan Qo‘qon xonligi qisqa vaqt ichida Markaziy Osiyoning yirik davlatlaridan biriga aylandi. Xonlikning iqtisodiy va siyosiy qudratini ta’minlashda Farg‘ona vodiysidagi yirik aholi punktlari va tarixiy markazlar muhim o‘rin egalladi. Ana shunday markazlardan biri Axsikent bo‘lib, uning hududi va aholisi xonlikning ijtimoiy-siyosiy hayotida faol ishtirok etgan.

Mazkur maqolaning maqsadi Axsikentning Qo‘qon xonligi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotidagi o‘rnini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Axsikent qadimiy Farg‘onaning eng yirik shaharlardan biri hisoblanadi. Tarixiy manbalarda u IX–XII asrlarda Farg‘ona hukmdorlarining markazi sifatida

qayd etilgan[2]. Shahar Buyuk Ipak yo‘lining muhim tarmoqlaridan birida joylashgani tufayli xalqaro savdo va madaniy aloqalarning rivojlanishiga xizmat qilgan.

Axsikent geografik jihatdan qulay hududda joylashgan bo‘lib, sug‘orma dehqonchilik uchun zarur bo‘lgan suv manbalariga ega edi. Bu esa uning iqtisodiy salohiyatini oshirib, keyingi davrlarda ham muhim hudud sifatida saqlanib qolishiga imkon yaratgan.

Qo‘qon xonligi tashkil topgan davrga kelib Axsikent o‘zining qadimgi siyosiy mavqeini qisman yo‘qotgan bo‘lsa-da, uning iqtisodiy va madaniy ahamiyati saqlanib qolgan edi. Shu sababli xonlik hukmdorlari ushbu hududga alohida e‘tibor qaratganlar.

Qo‘qon xonligi boshqaruv tizimida Farg‘ona vodiysining yirik hududlari muhim ahamiyat kasb etgan. Axsikent va uning atroflaridagi aholi punktlari davlatning ma‘muriy boshqaruv tizimida faol ishtirok etgan[3].

Axsikent hududidan yetishib chiqqan nufuzli kishilar davlat boshqaruvi, harbiy xizmat va diniy-ma‘rifiy faoliyatda muhim o‘rin tutgan. Xonlik davrida Farg‘ona vodiysining siyosiy barqarorligini ta‘minlash uchun qadimiy shaharlardagi mahalliy elita vakillari bilan hamkorlik olib borilgan.

Axsikent aholisi xonlikning harbiy qudratini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynagan. Zarurat tug‘ilganda mahalliy aholi harbiy safarbarlikka jalb etilgan va davlat chegaralarini himoya qilishda ishtirok etgan. Bu holat xonlikning siyosiy mustaqilligini saqlashga xizmat qilgan.

Shuningdek, Axsikentning tarixiy nufuzi Farg‘ona vodiysidagi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga ham ta‘sir ko‘rsatgan. Qadimiy shahar sifatidagi mavqe uni mintaqaning muhim ijtimoiy markazlaridan biriga aylantirgan.

Qo‘qon xonligi iqtisodiyotining asosini dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo tashkil etgan. Axsikent ushbu sohalarning rivojlanishida muhim o‘rin tutgan[4].

Hududda rivojlangan sug‘orma dehqonchilik tizimi paxta, g‘alla, meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtirish imkonini bergan. Ushbu mahsulotlar ichki bozorlarda sotilgan va qo‘shni davlatlarga eksport qilingan.

Axsikent atrofidagi yerlar unumdorligi bilan ajralib turgan. Dehqonchilik mahsulotlari Qo‘qon xonligi xazinasining daromad manbalaridan biri hisoblangan. Ayniqsa, paxtachilik va bog‘dorchilik mahsulotlari iqtisodiy taraqqiyotda muhim ahamiyat kasb etgan.

Hunarmandchilik ham hudud iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lgan. Temirchilik, kulolchilik, misgarlik va zargarlik rivojlangan. Mahalliy ustalar tomonidan tayyorlangan mahsulotlar Farg‘ona vodiysining boshqa shaharlariga ham yetkazib berilgan.

Savdo aloqalari rivojlanishi natijasida Axsikent Qo‘qon, Andijon, Namangan va Toshkent bilan iqtisodiy jihatdan chambarchas bog‘langan. Bu esa xonlik iqtisodiy makonining yaxlitligini ta‘minlagan.

Qo‘qon xonligi Markaziy Osiyodagi yirik madaniyat markazlaridan biri sifatida tanilgan. Ayniqsa, Umarxon va Nodira davrida ilm-fan, adabiyot va san‘at taraqqiy etgan[5].

Axsikent ushbu madaniy jarayonlarning shakllanishida muhim manbalardan biri bo‘lgan. Hududdagi madrasalar va diniy-ma‘rifiy markazlar ilm-fan rivojiga xizmat qilgan. Bu yerda yetishib chiqqan olimlar va mudarrislar Qo‘qon xonligi ilmiy muhitining rivojlanishiga o‘z hissalarini qo‘shganlar.

Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi, me‘morchilik va amaliy san‘at namunalari ham madaniy taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo‘lgan. Axsikentda shakllangan madaniy an‘analar keyinchalik Qo‘qon madaniy muhitida davom ettirilgan.

Tarixiy manbalarda Axsikentning ilmiy va ma‘rifiy markaz sifatidagi ahamiyati alohida qayd etiladi. Bu esa uning nafaqat iqtisodiy, balki madaniy taraqqiyotdagi o‘rnini ham ko‘rsatadi.

Axsikentning qadimiy davrlarda shakllangan davlat boshqaruvi, iqtisodiy faoliyat va madaniy hayot tajribasi Qo‘qon xonligi davrida ham o‘z aksini topgan. Xonlik hukmdorlari Farg‘ona vodiysining tarixiy merosidan samarali foydalanganlar.

Bugungi kunda Axsikent arxeologik yodgorligi O‘zbekiston tarixining muhim qismi sifatida e’tirof etiladi. Arxeologik tadqiqotlar natijasida topilgan ashyoviy dalillar Qo‘qon xonligi davri iqtisodiy va madaniy hayotini o‘rganishda muhim manba vazifasini bajarmoqda[6].

Axsikent va Qo‘qon xonligi tarixini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish Farg‘ona vodiysining tarixiy taraqqiyotini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Axsikent Qo‘qon xonligining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin tutgan tarixiy markazlardan biridir. Uning qulay geografik joylashuvi, rivojlangan dehqonchiligi va hunarmandchiligi xonlik iqtisodiyotining mustahkamlanishiga xizmat qilgan. Hudud aholisi davlat boshqaruvi va harbiy hayotda faol ishtirok etib, siyosiy barqarorlikni ta’minlashga hissa qo‘shgan. Shuningdek, Axsikent ilm-fan, ma’rifat va madaniyat rivojida ham muhim markaz sifatida faoliyat yuritgan. Shu bois Axsikentni Qo‘qon xonligi taraqqiyotining muhim tarixiy tayanchi sifatida baholash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000. – B. 214–216.
2. Ahmedov B. O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1991. – B. 84–88.
3. Bobobekov H. Qo‘qon tarixi. – Toshkent: Fan, 1996. – B. 97–101.
4. Nabiev R. Qo‘qon xonligi tarixi. – Toshkent: Fan, 1973. – B. 134–140.
5. Is’hoqov Y. Qo‘qon adabiy muhiti. – Toshkent: Fan, 2003. – B. 68–76.

6. Matboboyev B. Axsikent tarixi va arxeologiyasi. – Toshkent: Fan, 2017. – B. 102–118.
7. Sultonov O. Farg‘ona vodiysi tarixi. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
8. Abdullayev K. Markaziy Osiyo shaharlarining tarixiy taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 2015.
9. Muhammad Hakimxon To‘ra. Muntaxab at-tavorix. – Toshkent, 2010.
10. Mirzo Olim Mushrif. Ansob us-salotin va tavorix ul-xavoqin. – Toshkent, 1995.